

УДК 316.647.5:371.13

О. А. БОЛОТСЬКА,

кандидат педагогічних наук, кафедра управління навчальним закладом
Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Київ

СТАН РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто головні проблеми сучасного етапу розвитку та організації академічної мобільності студентів у ВНЗ Європи та України відповідно до концепції Болонського процесу.

Ключові слова: академічна мобільність, студенти, освітній простір.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі інтеграції вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір дуже важливе місце належить академічній мобільності студентів та викладачів, яка покликана сприяти формуванню якісно нових трудових ресурсів, здатних зайняти гідне місце на внутрішньому та світовому ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Актуальність проблеми формування академічної мобільності учасників навчального процесу обумовлена тим, що вона суттєво сприяє підвищенню доступності, якості та ефективності освіти, а також є важливим інструментом формування глобального освітнього простору. Тому багато дослідників присвячують свої праці цьому питанню. Останнім часом плідно над проблемою інтеграції в освіті працюють сучасні науковці І. Бех, М. Васильєв, Н. Васильєва, Т. Власенко, Н. Гуляєва, В. Доманський, В. Загвязинський, М. Іванчук, В. Івченко, А. Карпов, А. Кудін, Т. Лагунова, Т. Мельниченко, І. Пасічник, О. Руднянська, І. Свистунов та ряд інших. В умовах модернізації та інтеграції вищої освіти академічна мобільність є невід'ємною

характеристикою загальноєвропейського освітнього простору, яка в свою чергу передбачає не тільки високу якість освіти, а й культурне взаєморозуміння, співпрацю і терпимість. Саме академічна мобільність сприяє розвитку даних якостей. Отже, метою статті є аналіз сучасного стану розвитку академічної мобільності та проблем її практичного втілення в Україні та інших країнах Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний період формується єдиний світовий освітній простір, що відображається, перш за все, в гармонізації освітніх стандартів, підходів, навчальних планів, а також спеціальностей в різних країнах світу. Студентський обмін розглядається як потужний засіб розвитку загальноєвропейського ринку фахівців і кваліфікованих працівників. Роботодавці в багатьох країнах Європи при прийомі на роботу випускників ВНЗ все більше уваги звертають на досвід навчання, життя і роботи за рубежом, оскільки це свідчить про наявність та розвиток у кандидатів адаптивних можливостей, широти кругозору, навичок спілкування з представниками різних культур. Для усвідомлення і затвердження конкурентоспроможності своїх знань і умінь кожен студент або викладач повинен мати можливість хоча б короткий час навчатися і стажуватися за рубежом. Тому ВНЗ різних країн пропонують свої послуги всім студентам, не обмежуючи себе національними кордонами. За даними ЮНЕСКО рівень міжнародної мобільності студентів зріс за останні 25 років на 300 %. На думку експертів, до 2025 року кількість студентів, які навчаються за рубежом, становитиме 4,9 мільйона. Мобільність студентів стимулюється різними державними та регіональними програмами.

Однак, незважаючи на визнання необхідності та активний розвиток академічної мобільності, під час навчання в закордонному вузі студентам доводиться стикатися з цілою низкою труднощів. Досвід таких держав, як Естонія, Фінляндія та Російська Федерація підтверджує, що абсолютно недостатньо лише змінити закони про вищу освіту для того, щоб впровадити нову структуру вищої освіти. Є ще й інші юридичні, культурні та соціальні чинники, які необхідно враховувати.

Так, в Україні першою проблемою визнається незавершеність адаптації національного законодавства до стандартів європейського права, а також неготовність європейських країн та ЄС до усунення міграційних перешкод, наприклад, для громадян України. Надто тривалі й складні візові процедури для іноземних студентів критикують і в Єврокомісії. У звіті єврокомісара з внутрішніх справ Сесилії Малмстрем вказується на

те, що у країнах ЄС встановлені абсолютно різні часові рамки для візових процедур – від семи днів до шести місяців. У деяких країнах, у тому числі у Німеччині, граничних термінів взагалі немає. У Брюсселі нарікають, що встановлення термінів у кілька місяців нівелює вимогу Єврокомісії про зоро і без зволікань опрацьовувати документи студентів.

Поряд з Італією та Францією, Німеччина належить до країн з найбільшою кількістю іноземних студентів із країн, що є поза межами ЄС. У німецьких вищих школах навчаються більше шести тисяч випускників українських шкіл. Українців у німецьких університетах навіть більше, ніж французів або італійців, хоча для останніх бюрократичні перепони є мінімальними. Навіть тим українцям, яким вдалося вступити до одного з університетів Німеччини, повноцінно скористатися перевагами “освітньої мобільності” в Євросоюзі неможливо через візові та бюрократичні процедури.

Отримавши диплом бакалавра в одному з німецьких університетів, поїхати за дипломом магістра до іншої країни ЄС, як це часто роблять німці, українцеві набагато складніше. Головним бар’єром може стати фінансове питання. Більшість українців у Німеччині навчаються без стипендії і вимушені багато підробляти після пар, аби забезпечити себе.

Виникали проблеми у країн – членів Болонського клубу і з працевлаштуванням випускників. Так, наприклад, грецьким студентам-випускникам після закінчення університетів за кордоном гарантується визнання набутого фаху при працевлаштуванні тільки в державному секторі. Виникали також і труднощі, пов’язані із запровадженням ECTS (Бельгія, Німеччина, Македонія, Словенія), і з розширенням автономії вищих навчальних закладів, видачею додатка до диплома, розширенням студентського самоврядування.

Інші проблеми, що ускладнюють академічну мобільність в країнах Європи, пов’язані з ECTS:

- не всі країни мають ECTS, або схожу кредитну систему;
- кредити не розподіляються вірно;
- не всі види навчання враховуються в виставленні кредитів;
- “система навчання” не змінюється на “систему самонавчання”.

Інша проблема: принцип якості освіти по-різному реалізовується в різних країнах. Студентські організації країн Північної Європи, Бельгії, Великобританії загалом задоволені національною системою гарантуван-

ня якості освіти. Австрія, Болгарія та Словенія тільки починають розробляти подібні системи.

Учені зазначають такі загальні недоліки реалізації принципу якості освіти:

відсутність залучення студентів на всіх рівнях та кроках щодо запровадження інновацій в системі;

відсутність публікацій щодо результатів;

недостатність міжнародного залучення до контролю;

обмеженість фінансових та людських ресурсів у національних агентствах з гарантування якості освіти;

непрозорість оцінки якості всередині ВНЗ.

Усе більше країн запроваджують дворівневу освіту, яка складається з бакалаврату та магістратури. Усе більше студентів залучаються до цього процесу. Як і всі інші нововведення, це також містить багато недоліків, основними є такі:

існує практика переназивати курси, а не робити докорінну реконструкцію;

створюються нові програми, які перенавантажують студентів та відповідно знижують ефективність навчання;

низький рівень залучення студентів та неврахування думки студента щодо процесу реконструкції старих програм;

необізнаність ринку праці щодо нової системи освіти (бакалавр – магістр), відповідно – велике безробіття серед випускників.

Так, у Франції була надана повна автономність вищим навчальним закладам, що призвело до диверсифікації університетів, програм та відповідно студентів і випускників. До реформи міністерство надавало акредитацію університетам, що формально прирівнювало всіх. Після ж відміни такої практики університети почали на власний розсуд запроваджувати програми, та університет сам гарантував якість наданої освіти. Як результат та головний недолік – наразі ускладнена мобільність студентів між університетами (оскільки програми, які запроваджують наукові інституції, дуже різняться між собою).

У Словенії закон “Про вищу освіту” постановив, що студент, закінчивши будь-який I рівень навчання, має право претендувати на здобуття II рівня. Це означає, що студент-хімік може вступати в магістратуру на економіку, право тощо. Автономія університетів наклала на це специфіку теоретичності. Тобто, на папері така можливість існує, а на практиці май-

же не реалізується. Керівництво ВНЗ спирається на правило автономності при відмові виконувати закон. У Чехії існує так званий “Невеликий докторський ступінь”. Це проміжний рівень між магістром та PhD. Для здобуття ступеня студент має після отримання ступеня Магістра здати додатковий екзамен (але це правило розповсюджується не на всі спеціальності). В Естонії панує думка, що не всі студенти мають здатність продовжувати навчання на II рівні освіти. Встановлено ліміт: не більше 2/3 студентів можуть продовжити своє навчання в магістратурі. Окрім цього, на ринку праці виявлено, що рівень бакалавра здебільшого є недостатнім для працевлаштування. Усе це призводить до збільшення попиту на освіту магістра та паралельного скорочення пропозиції навчання з боку держави.

В усіх країнах, за винятком країн Північної Європи, існує проблема з видачею Єдиного додатка до диплому. Більшість проблем викликані відсутністю стандартів у цій сфері. Найбільші проблеми щодо додатка такі:

додаток взагалі не видається в деяких країнах;

додаток не видається безкоштовно або видається не всім випускникам;

додаток не відповідає стандарту.

Один з унікальних елементів Болонського процесу – ставлення до студентства. Студент – споживач чи партнер? Таке питання має задати собі кожен, хто належить до сфери вищої освіти.

Наприклад, згідно з Паризьким комюніке, студентство – повноправний партнер в управлінні вищою освітою. На Берлінській конференції міністрів вищої освіти Європи (2003 року) було підтримано участь студентства в Болонському процесі і зазначено, що лише активна участь усіх партнерів у процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Наразі все більше студентів констатують, що вищезазначені заяви так і залишилися заявами на папері. У більшості країнах ситуація не змінилась, а в Данії, Австрії, Німеччині та Швейцарії ситуація, навпаки, погіршилась.

Тільки в деяких країнах, таких як: Балтійські країни, Фінляндія, Бельгія, Словенія та Македонія ситуація дещо змінилась на краще.

Основні перепони на шляху ширшого залучення студентства:

недостатня юридична база для фактичного студентського залучення (окрім як консультанта);

недостатній рівень залучення студентів до керівних органів всіх рівнів;

небажання уряду чи керівництва ВНЗ залучати студентство;

недостатність фінансових та людських ресурсів студентських організацій.

Прикладом низького рівня залучення студентства є Румунія. Незважаючи на закон, за яким 25 % вчених рад мають складатися зі студентів, права студентів ігноруються. Інколи ці місця займають “зручні” студенти. Наприклад, на одному з факультетів University of Bucharest були проведені студентські вибори для заміщення вакантних посад у вченій раді. Вибори пройшли згідно з усіма юридичними вимогами. Університет визнав вибори такими, що відбулися, але не захотів пускати студентів до вченої ради. Така ж ситуація і на міністерському рівні. Ректор назначав студента, який представляв студентство на конференції в Бергені.

В Італії розвинутий принцип автономії ВНЗ. Були запроваджені 2 міністерські укази, які поклали початок змінам. Перший гарантував 15 % місць у вчених радах університету студентам. Другий – 50 % місць у факультетських радах. Дещо інша ситуація в Португалії. Наразі в Португалії налічується понад 300 активних студентських організацій різних рівнів (від національного до університетського). У свій час саме студентські організації зіграли велику роль у становленні демократії в країні. Міністр освіти відсторонив студентські організації від процесу реформування освіти. Найкраще, що уряд робить – це питає, чи подобається студентам результат. Отож рівень розвитку студентських організацій зовсім не гарантує відповідне залучення до процесу реформування.

Ще однією з проблем мобільності є психологічна адаптація. Адаптація – це інтегративний показник стану людини, що відображає його можливість виконувати певні біосоціальні функції, а саме:

адекватне сприйняття навколишньої дійсності та власного організму;

адекватна система відносин і спілкування з оточуючими, здатність до праці, навчання, до організації дозвілля та відпочинку;

мінливість (адаптивність) поведіння відповідно до ролевих очікувань інших.

Адаптація молодого фахівця – це не тільки пристосування до нових умов життєдіяльності, але і активне засвоєння норм професійного спілкування, виробничих навичок, трудової дисципліни, традицій трудового колективу, тобто процес входження в те чи інше соціальне середовище.

Проблемним також є питання щодо того, як відбувається включення особистості в різноманітні ситуації нового соціокультурного оточення, як людина перетворює, переосмислює для себе дійсність, як долає перешкоди, що стоять на шляху реалізації її звичної поведінки, як переживаються особистістю конфлікти, що виникають у процесі адаптації.

Слід зазначити, що академічна мобільність будь-якого з учасників – виключно важливий для особистого і професійного розвитку процес, оскільки кожен з них стикається з необхідністю вирішення життєвих ситуацій і одночасного аналізу їх з позиції власної і “чужої” культури. Це автоматично і найчастіше підсвідомо розвиває в них певні якості, про які ми вважаємо за потрібне згадати: уміння вибирати шляхи взаємодії з навколишнім світом, здатність мислити в порівняльному аспекті; здатність до міжкультурної комунікації; здатність визнавати недостатність знання, тобто знання про нестачу знання, яке визначає мотивацію до навчання; здатність змінювати самосприйняття; здатність розглядати свою країну в кроскультурному аспекті та інше.

Висновок. Отже, дослідження свідчать, що як Україна, так і більшість країн в Європі мають проблеми та труднощі в запровадженні академічної мобільності студентів, яка розглядається як невід’ємна характеристика загальноєвропейського освітнього простору і виявляється у здатності учасників освітнього процесу долати міжнародні мовні та міждержавні бар’єри, оперативного встановлювати контакти, а також успішно адаптуватися до іншого освітнього простору для досягнення поставлених професійних, навчальних та наукових цілей. Шляхи подолання недоліків та умови розвитку зазначених здатностей потребують подальшої уваги науковців і є перспективними напрямками наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Бражник Е. И. Перспективы развития высшего образования в европейских странах и в России в контексте Болонского процесса // Философский век. Альманах. История университетского образования в России и международные традиции просвещения / Е. И. Бражник; отв. ред. Т. В. Артемьева, М. И. Микешин. – СПб, 2005. – Т. 2. – Вып. 29. – С. 100–113.

2. Гуляева Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляева // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції “Розбудова менеджмент-освіти в Україні” (17–19 лютого 2005 року, м. Дніпропетровськ). – К. : Навч.-метод. центр “Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2005. – С. 76–81.

3. Кудін А. Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу: забезпечення мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування / А. Кудін // Вища школа. – 2006. – № 1. – С. 27–34.

4. Мельниченко Т. Ю. Сучасний стан і перспективи розвитку освітнього комплексу України в контексті Болонського процесу / Т. Ю. Мельниченко // Український географічний журнал. – 2006. – № 1. – С. 54–58.

5. Пасічник І. Болонський процес і нові шанси університетів / І. Пасічник // День. – 2007. – 1 березня. – С. 1, 4.

6. Policy Statement on the Bologna Process in the “Bergen Round” // Conference “From Bologna to Bergen: A mid-term”.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Шестопалова І. О.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013.

Болотская О. А. Развитие академической мобильности студентов в странах Европы: проблемы и перспективы

В статье рассмотрены основные проблемы современного этапа развития и организации академической мобильности студентов вузов Европы и Украины в соответствии с концепцией Болонского процесса.

Ключевые слова: *академическая мобильность, студенты, образовательное пространство.*

Bolotska O. A. The state of development of students' academic mobility in the European countries: problems and prospects

The article examines some problems of the current situation in the process of development and organization of students' academic mobility at higher educational establishment in Europe and Ukraine according to the conception of Bologna Process.

Keywords: *academic mobility, students, educational environment.*